

Методична функція фізичної підготовки військовослужбовців

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів)

Постановка наукової проблеми та її значення. Професійність підготовки військовослужбовців безпосередньо залежить від якості навчання. Тому у військових навчальних закладах формують методичні знання, уміння та навички в курсантів із проведення занять із різних дисциплін, зокрема з фізичної підготовки. На жаль, у щорічних звітах державної екзаменаційної комісії відзначається низький рівень методичної підготовленості випускників [4]. Ураховуючи сучасну складну ситуацію на сході України, ця проблема стає щораз актуальніша.

Досвід застосування в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. показує, що, незважаючи на стрімкий розвиток військової техніки й озброєння, зміну поглядів на характер, форми та методи ведення збройної боротьби, сучасні бойові дії вимагають від системи фізичної підготовки (ФП) як одного з основних предметів індивідуальної (професійної) й бойової підготовки сил (військ), забезпечення фізичної та психологічної готовності військовослужбовців до навчально-бойової діяльності, виконання ними функціональних обов'язків у бойових умовах й ефективного виконання службових завдань. Водночас у наказах Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних сил України відзначається необхідність подальшого підвищення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців, звертається увага на посилення вимог до фізичної й методичної підготовленості випускників вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) Збройних сил України (ЗСУ) [5; 6; 7].

Методична підготовка (МП) проводиться з метою озброєння керівників знаннями, уміннями та навиками організації й проведення ФП в усіх її формах. Потрібно зазначити, що значно легше навчити військовослужбовців тієї чи іншої вправи, прийому або дії, ніж сформулювати в них уміння та навички навчання цих же вправ інших [1; 2; 4; 7; 10]. А. С. Макаренко говорив: «Майстерність вихователя не являється певним особливим мистецтвом, яке потребує таланту, але ця спеціальність, якій потрібно вчити, як потрібно вчити лікаря його майстерності, як потрібно вчити музиканта» [8]. У сучасних дослідженнях із питань ФП військовослужбовців провідні науковці, такі як О. О. Ольховий, С. В. Романчук, В. М. Романчук, В. В. Пасєвський, О. О. Шевченко та ін., розглядаючи мотиваційні, організаційні й спеціальні її аспекти, на жаль, не пропонують способів вирішення питань методичної підготовки керівників ФП у комплексі, а лише частково піднімають питання і проблеми МП.

За результатами проведеного попереднього аналізу робочих програм із навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка» курсантів ВВНЗ, програм командирсько-професійної підготовки офіцерського та старшинсько-сержантського складу ЗСУ. Зміст методичної підготовки критично потребує подальшого науково-практичного обґрунтування й удосконалення.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Це дослідження виконано на підставі зведеного плану науково-дослідної роботи на 2011–2016 рр. Міністерства оборони України в межах тем «Обґрунтування критеріїв і показників визначення психофізіологічних можливостей військовослужбовців під час ведення бойових дій», шифр – «Можливість» (номер Державної реєстрації – 0101U001767).

Роль автора полягала у виконанні аналізу науково-дослідної літератури та визначенні важливості методичної функції фізичної підготовки військовослужбовців.

Мета роботи – дослідження ролі методичної функції системи ФП військовослужбовців та її науково-практичне обґрунтування.

Завдання роботи – узагальнення досвіду й аналіз основних відомих систем МП військовослужбовців ЗСУ та армій іноземних держав; аналіз системних факторів, що характеризують процес МП військовослужбовців ЗСУ.

Методи досліджень. У ході дослідження використовувалися такі методи: аналіз, обробка та узагальнення матеріалів, зібраних із різних нормативних документів, науково-методичних і науково-технічних джерел; порівняльний та системний аналіз.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз розвитку теорії та практики ФП, її керівних документів [3; 5; 6; 8; 9] дає змогу в якості однієї з основних функцій системи ФП військовослужбовців, на наш погляд, виділити методичну функцію. Методична функція системи ФП формує організаційно-методичні вміння та теоретичні знання в осіб, які здійснюють керівництво, організацію та проведення ФП, а також удосконалення методичних знань, умінь і навичок із фізичного виховання. Система ФП ЗСУ як педагогічна система сьогодні являє собою сукупність концептуальних основ, які визначені в спрямованості й завданнях загальної та спе-

ціальної ФП, процесу ФП військовослужбовців й управління ним. Потрібно забезпечити, крім інших завдань, оволодіння військовослужбовцями методичними навиками ФП. Аспекти МП мають своє місце й відіграють важливу роль в усіх ланках (підсистемах, компонентах та елементах) системи ФП. Особливо це стосується підсистеми управління (керівництва ФП, її організації й проведення) процесом фізичної підготовки військовослужбовців. Одним із завдань управління ФП є забезпечення якісної підготовки керівників різних форм ФП, оволодіння військовослужбовців основами теорії та методики фізичного тренування [1; 2; 4; 9].

Зазначені розділи ФП надають підстави для виділення в підсистемі МП двох відносно самостійних, але тісно пов'язаних один з одним, складових елементів: МП із питань загальної фізичної підготовки (ЗФП) та МП із питань СФП. Із позицій системного підходу в підсистемі МП, за аналогією із системою ФП у цілому, системонаповнювальним чинником є концептуальні основи (мета, завдання, принципи), а вимоги навчально-бойової діяльності щодо методичної підготовленості військовослужбовців, тобто фактично кінцевий результат (ідеальна модель керівника ФП), є системоутворювальним чинником існування цієї підсистеми. Концептуальні основи та відповідні вимоги узагальнено й визначено для різних категорій військовослужбовців у Тимчасовій настанові з фізичної підготовки у ЗСУ (ТНФП-2014) [9]. Стосовно курсантів вони конкретизуються у варіативних частинах освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) та освітньо-професійних програмах (ОПП), програмах і робочих програмах навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка».

Методична функція визначає якість підготовки спеціаліста, навіть якщо він отримав військово-технічну освіту. Успіхи підлеглих у бойовій підготовці, тобто їхня бойова підготовленість, напряму залежать від подготовленості офіцера як майстра навчання й виховання, іншими словами – від його методичної майстерності. Вона виробляється в ході навчання на заняттях із різних дисциплін, інтегруючись у єдиний комплекс різноманітних знань, навичок і вмінь. Їх формуванню багато в чому сприяє організація різних форм методичної практики під час занять із різних розділів як загальної, так і спеціальної ФП. Оскільки СФП фактично ґрунтується на результатах ЗФП, то й МП СФП із метою забезпечення дотримання системних принципів повинна ґрунтуватися на результатах МП із питань ЗФП. Підвищення методичної майстерності тих, хто навчається, зі спеціальної (військово-прикладної) фізичної підготовки неодмінно призведе до її покращення із загальних розділів ФП.

Аналіз досвіду організації та проведення підготовки кадетів (майбутніх офіцерів) і ФП армій провідних країн світу [2] показує, що питання МП керівників ФП вирішуються в різних країнах по-різному залежно від конкретних умов. Проведений аналіз свідчить, що одним із характерних аспектів в організації підготовки фахівців із фізичної культури й спорту провідних армій країн світу є реалізована спроба тісного взаємозв'язку у виконанні завдань фізичної підготовки та масового спорту. При цьому в основу організації фізичної підготовки покладено мотиви повинності (заходи примушення), а в основу масового спорту – процесуальні й результативні мотиви (інтерес до заняття конкретним видом спорту й бажання домогтися конкретного якомога вищого результату). Іншим важливим аспектом є обов'язковість участі військовослужбовців у змаганнях і тренувальному процесі. Для його реалізації у військах і ВНЗ організовані відділи або кафедри спорту, які комплектуються фахівцями з вищою та середньою військово-фізкультурною освітою. Посиленню мотивації до підвищення рівня фізичної підготовленості сприяють система військово-професійного навчання й відбір претендентів ЗСУ, а особливо в сили спеціальних операцій. Важливе значення під час організації та підготовки фахівців із фізичної підготовки й спорту для частин і ВНЗ провідних армій світу є дуже високий рівень матеріально-технічного забезпечення місць для занять фізкультурно-спортивною діяльністю. Як правило, усі військові частини та військові ВНЗ провідних армій країн світу розміщені поза великими містами, мають дуже велику територію, прекрасно обладнану різноманітними спортивними спорудами.

У ЗСУ на цьому етапі проведення ФП у частинах з особовим складом покладається на командира (начальника) підрозділу. Майбутні офіцери здобувають основи МП під час навчання у ВВНЗ та вдосконалюють методичну майстерність із питань ФП у процесі подальшої служби в силах (військах) у системі командирської (професійної) підготовки. У концепціях розвитку ФП у Збройних силах України на період 2020 р прослідковується тенденція щодо поетапного введення посад штатних та позаштатних інструкторів із ФП і рукопашного бою, створення системи їх підготовки й сертифікації, що вже частково реалізовується в окремих силах (військах) ЗСУ [3]. Ураховуючи вищесказане, обов'язково потрібно підвищити ефективність МП та якість методичної підготовленості курсантів ВВНЗ із питань СФП зміщенням акцентів прикладної її спрямованості на завершальні етапи навчання; оптимізація навчально-виховного процесу з дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна ФП» за допомогою подальшого впровадження особистісно орієнтованого та інноваційного підходів до навчання курсантів ВВНЗ; уведення посад інструкторів із ФП у штат частин (підрозділів) ЗСУ й створення системи їх підготовки, або організація курсової теоретичної, методичної та практичної підготовки з питань ФП офіцерського й старшинського складу перед призначенням на вищу посаду; упровадження відповідної сертифікації для курсантів ВВНЗ, офіцерів та старшин, які залучаються для проведення занять із ФП і проведення спортивного тренування; організація наукових досліджень

із питань вивчення проблем та способів розвитку форм і методів цього виду підготовки, особливо з питань СФП.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Роль методичної функції системи ФП військовослужбовців під час розв'язання проблем професійної готовності випускників ВВНЗ до служби в силах (військах) ЗСУ та її вплив на результати бойового навчання особового складу в сучасних умовах зростають у зв'язку зі зміною способу комплектування, скороченням термінів строкової служби та підвищенням вимог до психолого-педагогічної підготовленості офіцерського й сержантського складу. Вивчення та аналіз зібраних нами науково-методичних матеріалів свідчать про неоднозначність підходу до науково-практичного обґрунтування функції системи ФП військовослужбовців, що проявляється, зокрема, у значному відставанні від сучасних вимог ступеня наукового обґрунтування методичної функції, особливо з питань СФП особового складу в специфічних умовах.

Аналіз досвіду організації й проведення МП у ЗСУ та провідних країн світу свідчать про те, що, незважаючи на досить різні методологічні підходи до її здійснення, основними загальними проблемними питаннями й актуальними завданнями її вдосконалення є розвиток програмно-нормативної бази МП, який полягатиме в розподілі положень між керівними документами з ФП; уточненні змісту МП із питань ЗФП і, зокрема, СФП з урахуванням етапності навчання курсантів у ВВНЗ, етапності організації та проведення бойової підготовки ЗСУ; підвищення ефективності МП і якості методичної підготовленості курсантів ВВНЗ із питань СФП зміщенням акцентів прикладної її спрямованості на завершальні етапи навчання; оптимізація навчально-виховного процесу з дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна ФП» за допомогою подальшого впровадження особистісно орієнтованого й інноваційно-орієнтованого підходів до навчання курсантів ВВНЗ; введення посад інструкторів із ФП у штат частин (підрозділів) ЗСУ та створення системи їх підготовки або організація курсової теоретичної, методичної й практичної підготовки з питань ФП офіцерського та старшинського складу перед призначенням на вищу посаду; впровадження відповідної сертифікації для курсантів ВВНЗ, офіцерів і старшин, які залучаються для проведення занять із ФП та проведення спортивного тренування; організація наукових досліджень із питань вивчення проблем і способів розвитку форм та методів цього виду підготовки, особливо з питань СФП.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на науково-практичне обґрунтування програмно-нормативних основ і змісту МП військовослужбовців ЗСУ з урахуванням специфіки організації та проведення бойової підготовки підрозділів під час виконання ними завдань за призначенням.

Джерела та література

1. Логінов Д. О. Методична підготовка : [навч.-метод. посіб.] / укладачі : Д. О. Логінов, О. М. Лойко – Львів : Військовий ін-т при Держ. ун-ті «Львівська політехніка», 2000. – 70 с.
2. Магльований А. Фізична підготовка в системі формування військових фахівців провідних іноземних армій [Електронний ресурс] / А. Магльований, А. Петрук, О. Лесько, Н. Кожух // Спортивна наука України. – 2015 – № 5 – С. 16–20. – Режим доступу : <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/349/338>
3. Наказ Міністерства Оборони України від 13.05.2016 року № 257 Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних силах України до 2020 р.
4. Петрук А. Методична підготовка курсантів в процесі фізичного виховання у командних вищих військових навчальних закладах Збройних сил України / Петрук Андрій, Воронцов Олександр, Демків Андрій та ін. // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 3. – С. 164–168.
5. Про вдосконалення підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України : наказ № 216 від 25.04.2016 р.
6. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України : наказ № 346 від 20.07.2015 р.
7. Ролук О. В. Спеціальна фізична підготовка військовослужбовців-розвідників / О. В. Ролук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 1 (33). – С. 57–63.
8. Романчук С. В. Теоретико-методологічні засади фізичної підготовки курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ Збройних сил України : дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / С. В. Романчук. – Львів, 2013. – 540 с.
9. Тимчасова Настанова з фізичної підготовки у Збройних силах України (ТНФП-2014). – Київ, 2014. – 158 с. Наказ № 35 від 11.02.2014.
10. Фіногенов Ю. С. Аналіз проблем у системі фізичної підготовки у зв'язку зі зміною способу комплектування армії та скорочення терміну військової служби / Ю. С. Фіногенов, О. В. Петрачков // Теорія і методика фізичного виховання. – 2008. – № 1. – С. 72–76.

Анотації

У щорічних звітах екзаменаційних комісій відзначається низький рівень методичної підготовленості випускників ВВНЗ, а в наукових дослідженнях не пропонують способів розв'язання її комплексного удосконалення. **Завданнями роботи** були узагальнення досвіду та аналіз основних відомих систем методичної підготовки військовослужбовців ЗСУ та армій іноземних держав; аналіз системних факторів, що характеризують процес

методичної підготовки військовослужбовців ЗСУ. У роботі розглянуто основи концепції розвитку методичної підготовки в системі фізичної підготовки військовослужбовців Збройних сил України та армій провідних країн світу. Аналіз зібраних науково-методичних матеріалів свідчить про неоднозначність підходу до методичної функції системи фізичної підготовки військовослужбовців, що проявляється, зокрема, у значному відставанні від сучасних вимог методичної функції, особливо з питань спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців.

Ключові слова: військовослужбовці, фізична підготовка, методична підготовка, спеціальна фізична підготовка.

Андрей Петрук. Методическая функция физической подготовки военнослужащих. В ежегодных отчетах экзаменационных комиссий отмечается низкий уровень методической подготовленности выпускников вуза, а в научных исследованиях не предлагаются путей решения ее комплексного совершенствования. **Задачами работы** были обобщение опыта и анализ основных существующих систем методической подготовки военнослужащих ВСУ и армий иностранных государств; анализ системных факторов, характеризующих процесс методической подготовки военнослужащих ВСУ. В работе рассмотрены основы концепции развития методической подготовки в системе физической подготовки военнослужащих Вооруженных сил Украины и армий ведущих стран мира. Анализ собранных научно-методических материалов свидетельствует о неоднозначности подхода к методической функции системы физической подготовки военнослужащих, проявляется, в частности, в значительном отставании от современных требований методической функции, особенно по вопросам специальной физической подготовки военнослужащих.

Ключевые слова: военнослужащие, физическая подготовка, методическая подготовка, специальная физическая подготовка.

Andriy Petruk. Methodological Function of Physical Training of Military Men. The annual reports of examination boards noted the low level of methodological training of graduates of higher military educational establishments, and the research does not offer solutions of its complex improvement. The objectives of the work were generalization of experience and analysis of major existing methodological training systems of military men of the Armed Forces of Ukraine and armies of foreign countries; analysis of systemic factors that characterize the process of methodical preparation of military men of the Armed Forces of Ukraine. This paper deals with the basics concepts of development of methodical preparation in the system of physical training of the Armed Forces of Ukraine and the leading armies of the world. The analysis of collected scientific and methodological materials demonstrates the ambiguity of approaches to the methodological functions of the function of physical training of military men which is manifested in particular in significant lagging from modern requirements of the methodological function, especially on the issues of special physical training of military men.

Key words: military men, physical training, methodological training, special physical training.